

Заведено у нови инвентар бр. 3331
1 јануара 1942 год.
Београд.

Проф. П. И. Ковалевски

БОРБА СА ЗЛОЧИНОМ

ПУТЕМ ВАСПИТАЊА

С РУСКОГА ПРЕВЕО

П. К. М.

33319

1914.

ИЗДАЊЕ СВЕСЛОВЕНСКЕ КЊИЖАРНИЦЕ
М. Ј. СТЕФАНОВИЋА — БЕОГРАД

БЕОГРАД

ШТАМПАРИЈА — „ДОСИТИЈЕ ОБРАДОВИЋ“

Димитрија Гавриловића (пређе А. М. Станојевића)

Кнегиње Љубице улица бр. 6.

1914.

ПРЕДГОВОР

Расправа ове књиге јесте рад из области Криминалне Политике. Њоме је писац у главном хтео да изложи најосновније проблеме Криминалне Политике, који својом садржином засецају како у материјално тако и у формално Кривично Право; и, да укаже на главна средства, којима се нездраве друштвене појаве: злочинство и преступ искорењују, сузбијају или бар донекле лече.

Између средстава, које Криминална Политика наводи против злочинстава и преступа, писац ове расправе нарочито је нагласио васпитање преступника.

Идеје овога писца, професора Университета и чувеног психолога, од вредности су, не само за прилике у којима се он налази, него су од особитог значаја и за наше друштвене прилике, где према статистичким подацима број злочинаца и преступника из

IV

године у годину све више расте. С тога ова књига заслужује свуколику пажњу.

Наше правничко законодавство налази се пред једном великом реформом. Један нарочито за то одређен одбор израдио је Пројекат Кривичног Законика. Па како од правилно и поступно израђеног кривично-правног законодавства зависи правилнији и савршенији друштвени и државни живот, то ће и ова књига, пуна нових идеја, тачних запажања, практичних упутстава бити од неоцењене вредности за претресања, која ће се повести у нашем Народном Представништву, за што потпунијим решењем ових питања.

У том смеру, а да би се још више заинтересовао наш правнички ред, нарочито судије и правобраниоци, у којима преводилац жели да пробуди што више хуманих осећања за ове беднике, — и публикује се ова мала, али поучна књига.

Најзад напомињемо, да је ова расправа написана тако јасно и разумљиво, да је приступачна и осталим нашим друштвеним редовима, с тога желимо, да хумане идеје ове књиге продру што више и дубље у што ширу масу нашега народа.

П. К. М.

Човек у потпуно сформираном облику, јесте производ трију фактора — наслеђа, васпитања и животних погодаба опстанка. Личне особине индивидуа, састоје се из наслеђених особина оца и мајке, нарочито здружених у датој личности. Ове личне наслеђене особине често се могу врло много изменити васпитањем. Често се опажа како деца изврсна по природи, под утицајем рђавог и неморалног васпитања, постају лена и неваљала. Зашто не би могло бити супротно. Исто тако утицај наследности и васпитања може се лако обрнути на добру и рђаву страну под утицајем животних прилика.

Злочинство је несумњиво појава човечје природе, која стоји у извесном односу с факторима које сам напред поменуо.

Борба са злочинством до данас се води кажњавањем; на несрећу та је борба некорисна, без смера и бесмислена.

Да ли онда, у очајању, због неуспеха у

борби са злочинством, треба стати на гледиште — непротивљења злу....

Нѐ, по хиљаду пута не. Ми видимо други начин борбе са злочинством, по мом мишљењу кориснији и поузданији, — то је васпитање преступника.

Оне хиљаде хиљада злочинстава што се сваке године дешавају у цивилизованом свету, — оне хиљаде злочинстава у поврату што их сваке године виђамо, и ако се злочинства кажњавају, и то често пута тешко, — онај факт да у свима земљама постепено скаче број злих дела, ма да и друштво и државе предузимају против њих енергичне мере, — све нам то говори, да онај део државне власти, који суди и има да поправља кривце, у целом свету не стоји на оној висини, на којој би требало да је.

Из врло поучне статистике злочинстава, коју је 1899 год. публиковало руско Министарство Правде, види се, да је за пет година (од 1889 — 1893) у европској Русији учињено 28.473 кривична дела.... Но нарочито је важно то што се не умножавају само проста, усамљена злочинства, већ и злочинства у поврату. Француски научник Жоли¹ каже: „број злочинаца несумњиво расте, али има нешто што особито расте, а то је број злочинстава што

¹ Joly. La France criminelle, p. 166

их почини један исти злочинац.“ Тако је, према речима Van Hamel-овим у Француској од 1851 — 1880 год. број злочинстава у поврату скочио на 116⁰/₀, а број простих злочинстава на 18⁰/₀; у Немачкој је број злочинстава у првом поврату порастао за ¹/₁₀, у трећем до петог — за ¹/₄, у шестом до десетог — за ¹/₂. Сихарт је нашао да су од 2260 лица, што су кажњена у Витембергу од 1872—1880 год., њих 1649 злочинци у поврату..... Код нас у Србији је од 1896 до 1905 год. осуђено за кривична дела 36.094 људи и жена (жена 1873). Рецидивиста је обило укупно 2307 : у првом поврату 2048, у другом 175, у трећем 84. То су ухваћени и осуђени кривци; за много већи број кривичних дела власти нису ухватиле учиниоце. (Пред судом је у том деценију било 80.730 оптужених за разне кривице; и само је за њих 36.000 утврђено да су и криви за оно зашто се оптужују). На сто осуђених било је код нас од 1896 до 1900 год. 6·54 рецидивиста (5·67 први поврат, 0·49 други, 0·38 трећи); од 1901 до 1905 било их је 6·25 (5·72 у првом поврату, 0·45 у другом, 0·8 у трећем).

Као што се јасно види, друштвена безбедност није у довољној мери загарантована, а савест друштвена није довољно умирена. Ово незадовољство које влада у друштву због односа у којима оно данас стоји према зло-

чинцима и злочинствима често добија израза у друштву, књижевности, науци, па и у самом праву. Међу правницима се чују гласови незадовољства садашњим правосуђем и положајем у коме су злочинци, и то су често пута гласови веома угледних и потпуно позваних људи. Очевидно је да ово одиста не стоји на оној висини на којој би требало да је. То је сасвим и природно. Живот и вршење правосуђа нису никад у складу. Правда се изриче по законима — а закони имају сталне, утврђене границе — а живот увек иде напред, никад не застаје, никад нема сталних граница. Сваки нови дан доноси нова питања и нове потребе, на које се много и много пута у закону не може наћи одговор. Овај несклад, између закона и живота још више појачава наука, која бележи захтеве живота и тумачи, колико је закон заостао за животом. Себи на част и срећу човечанство верује у науку, цени је и одаје јој достојно поштовање.

Најбољи људи су много размишљали о људској преступности и о борби против ње, и много су старања уложили у то, и у огромној већини случајева им је сав труд остајао узалудан. И дан дањи сваком од нас сваки дан, сваки час, долази у питање или живот, или имање, или душевни мир. Због тога није чудо што државе предузимају кораке, да не само одрже личну и имовну безбедност, кажња-

вајући злочинце, већ и да нарочитим мерама предупредe и униште злочинство у самој његовој клици.

У овом циљу су у свима цивилизованим државама створене нарочите установе, чијим је службеницима дужност да за времена *стају на пут сваком преступном делу* — створена је полиција. Сваки члан друштва, да би то био с пуним правом, мора строго да испуњује све своје обавезе, а ако се буде потхватао ма чега, што не би одговарало суштини друштвенога живота, онда је он за друштво кривац и преступник. Чуvari друштвене безбедности имају дужност да пажљиво мотре, да ли сваки члан друштва врши оно што је дужан да врши, и да ли нема какве смерове који би се косили са законима и били опасни по друштво. Ова им је дужност толико тешка, колико и неиспуњива; вршећи њу они се често налазе у великој недоумици, дешавају се неспоразуми и увек бесциљно траће време и труд. Вековно искуство свих земаља у цивилизованом свету потврђује факт, да ови чуvari друштвене безбедности не могу да сачувају друштво од несрећа у виду злих дела и да они не извршују оно зашто су *de facto* и постављени — *не стају на пут злочинствима и не угушују их у клици*. Да је то тако, најбољи доказ имамо у чињеници да свугде непрестано скаче број злочинстава из године у годину.

Питаће ко, шта су за толико време радили чуvari друштва, полицајци, који ваља да стају на пут злочинствима? Уредно су примали плате. Као што видимо они нису успели да смање број злочинстава и нису очували ред у држави. Њихов рад није оправдао наде, што су у њих полагане. Несумњиво да тај њихов рад није постављен на онаку основу, као што би ваљало да буде. Очигледно је да се у устројству и у раду полицијском морају учинити дубоке, корените реформе, јер осим тога што су ти чуvari безбедности некорисни према непосредним резултатима свога рада, они су убитачни по друштвену економију. Пре свега, хиљадама људи је узето из друштва, из друштвеног живота и рада и одређено на нарочити посао, који је некористан и по својој суштини не достиже циљ, — дакле, ово је непосредан мањак у продуктивности друштвеној, јер кад би сви ти полицијски чиновници и службеници, место што чувају оно што очувати неће и предупредују оно што не могу предупредити, кад би радили по фабрикама или као земљорадници, дали би несумњиво вишак у друштвеној производњи, а данас дају само мањак. Но није само то. Сви ти чиновници и службеници су, не доносећи користи, примали плате. На тај начин не само што други чланови друштва раде место њих, него раде

и за њих. На крају крајева смо дошли до резултата који је у најмању руку негативан.

На крају крајева из свега овога излази да овај начин, како се данас чува друштвена безбедност и како се стаје на пут злочинствима, није ни сигуран, ни сувремен, већ је излишан и штетан. Одвећ је потребно да се за заштиту друштвене безбедности и предупређење злочинстава потражи други начин и да се предузимају друге мере које ће бити у сагласности с резултатима савремене науке и са сувременим друштвеним уређењем. Професор Јесипов вели сасвим тачно: „истинска правна држава не треба да буде као апотека, где ће се на апотекарским теразијама одмеравати свачије погрешке и казне за њих, — не треба да буде као царинарница где се строго кажњава прелаз преко границе допуштенога, — она треба пре свега да буде извор љубави и пријатељског старања, у коме ће они чланови друштва, нарочито малолетни, који су морално болесни, порочни, наћи исцељење и очишћење од грехова, а не смрт и уништење.“

Главни орган у борби против злочинстава је суд. Савремени суд је свуда веома симпатична установа. Сви судски чиновници спадају у најбољи део друштва. Сви су они добили више образовање. Због тога није чудо, што суд у друштву ужива пуно поштовање и

искрено поверење. То је може бити једина државна установа на коју се готово нимало не набацује да узима мито. Највећи део наших студената учи науке на правном факултету, где се уз свестрано хуманистичко образовање нарочито спремају за судијски посао. На тај начин се за борбу против злочинстава спремају у великом броју најбољи људи у нашем друштву, у већем броју но што се спремају за борбу против болести и незнања. Бацајући поглед на опште устројство судова видимо да их има разне врсте и степена; имамо општинске, среске, првостепене окружне, имамо апелацију, касацију. Број чиновника што раде по судовима није мали. Број лица која су се посветила правосуђу у Русији, износио је 1899 год. 18.000, а на њихово издржавање потрошило се око 20,000.000 рубаља. Код нас у Србији, у Министарству Правде и у свима судовима било је 1912 године, у старим границама, 804 чиновника, чије су плате годишње износиле око 2,000.000 дин. Ова цифра трошкова око правосуђа морала би се прилично увећати кад би се урачунали издатци на послугу, кирије, трошкове за издржавање осуђеника, канцеларијски материјал итд.

И ако има толико много служитеља Правде, и ако се они врбују из најбољег дела друштва, — и ако су то све људи с вишим, ширим и хуманистичким образовањем,

— и ако су они сви у служби несумњиво исправни и неоспорно часни и поштени, — и ако их у њиховом послу помажу и остали чланови друштва, — и ако је све то тако, ипак се не постиже крајњи циљ свега тога — *број злих дела се не смањује*. Судије суде, пресуђују и осуђују, а преступи не само што се не умањују, већ их је све више и више! Друштво троши један део својих најбољих чланова на вршење судске службе, — држава не скомрачи средствима за одржавање судова, а злочинства не престају. Нешто донкихотски! Једни извршују злочинства, а други суде — ето у томе је сва ствар. И побеђују они први. Судије раде дан и ноћ, а злочинства све нова и нова и све у већем броју! Отварају се нови судови, постављају се нове судије, а чињење злих дела као да се руга свему томе: злочинства се врше све више и више. Суд малакшава, а злочинство му се подругљиво церка у лице. Очевидно је да у свему овоме систему правосуђа има нека празнина и недостатак. По мишљењу професора Л. Е. Владимирова постоји правничка и морална правда. Правничком правдом нико у друштву није задовољан, а, међутим, правосуђе треба да задовољава баш друштво, а не правнике, — народ, а не један ред људи, који зарађује кору хлеба и тече каријеру разматрајући тужбе и жалбе и ислеђујући кривице. Правосуђе

које не задовољава народе, самим тим губи најважнији услов за користан рад, — оно тада не одговара ономе чему је намењено, него, и то је баш оно што је најглавније, — правосуђе, коме је циљ правничка правда, преобраћа се у олтар, у коме се приносе жртве мртвом слову на хартији, не правди, већ привиђењу (утвари), које је вештачки и бескорисно измишљено и освештано давнашњим признањем и уважењем.... Правничке правде не могу бити задатак кривичног правосуђа, јер се не сме учинити да се људи задовољавају само конвенционалном правдом.

Ово што смо досад видели, уверава нас у то, да данашњи начин правосуђа ниуколико не утиче на злочинства: она се једнако врше, усавршују се и умножавају. Цео посао што га учини суд, јесте претрес и пресуда. А шта бива с преступником кад суд изрекне пресуду? Он се поправља, постаје поштен човек? Ни дај Боже! Од случајног преступника постаје професионални преступник, а од професионалног преступника непоправљив злочинац — рецидивист. Суд само изриче казну.... Одиста, да ли казна поправља и да ли је у стању да поправи човека? Много се о томе говорило и писало, али истина ипак остаје истина: казна једва да је кога поправила.

Све што се говорило у корист кажњавања, своди се у главном на ово:

Казна је одмазда за зло које преступник учини неком човеку или човечанству, — казна је *мера за застрашење* како онога кривца који се кажњава, тако и свих оних који би били склони да учине неку сличну кривицу, — казна је *мера правичности* према оном који је оштећен, — *казном поправљамо кривца*, а тако исто њом *кривац поправља* сам себе, искупљујући кривицу својим страдањем.

Страх од казне једва да је кога уздржао да не учини какав преступ. Кад се у човеку води психолошка борба у тренутку кад он бира између мотива и побуде на преступ и страха, казна игра сасвим ништавну улогу. О казни ако некоји преступници и мисле, то бива кад већ учине преступ, и онда им помисао на казну даје снагу и улева мисли, како ће што вештије сакрити и најмањи траг који би могао одати да су они учествовали у том злочинству. Било је случајева да је застрашење имало супротно дејство, — оно неке није уздржавало од престапа, већ их је нагонило на њега. „Претња казном“ говори професор Владимир, „коју многобројни судови непрестано приводе у дело над многобројним преступницима, без сумње, изазива осећање одговорности, али има извештан ред људи, који су толико утонули у моралну и умну таму, у пијанство, животињски разврат и свакодневна насиља, да до њих никада не допире ниједан

зрачак ни религије, ни моралности, ни социјалне етике. Међу тим људима се не чује глас закона, већ се ори псовка и грдња. У тој смрдљивој јами моралне пропасти људи никад не мисле о том шта ће бити кроз један сат, или два, — за њих има значаја само то, што се дешава у том тренутку, и затвор је често за њих жељено место, где ће се безбрижно одмарати после мучнога и гладнога беспослицења... Претњама се не може обезбедити морална људска заштита — само морална јачина човекова потпуно обезбеђује друштво.

Нимало се више не оправдава ни принцип одмазде. Одмазда стоји у највећој противречности с основним принципом хришћанске љубави и опраштања свега, а овај принцип има светски значај, ако не с религиозне тачке гледишта, а оно с тачке гледишта реалне животне истине, коју оправдава вековно искуство целога човечанства. Одмазда се не да довести у склад с достојанством човекове личности, и она у својој основи има мотиве, који су пре својствени злочиначкој неголи нормалној природи. У основи одмазде је освета, а освета је патолошка црта карактера, те на њој не треба да се заснивају кораци које предузимају човечанство и држава. Њом се служио негдашњи човек, и она је недостојна модернога човека. List и Delbrück, с пуним правом, веле, да кажњен може бити само

онај од кога се може очекивати да ће се поправити, а да казна никога не поправља — најбољи су доказ преступи у поврату. (Aschaffenburg).

Одмазда у облику казне јесте *мера исправљивости* којом се даје *задовољење*, сатисфакција друштву. Ипак, културни људи не налазе сатисфакције у кажњавању већ у поправљању преступника, и Bleuler тачно каже да „културни људи траже само једно — да се друштво заштити и стави ван опасности од штетних елемената, — а одмазду траже, на жалост, само правници и представници учења о хришћанској љубави. Правници траже казну због тога што су васпитани у старим традицијама, па не могу да их напусте и да их се ослободе, а представници учења о хришћанској љубави траже је због тога што су заостали, заборављајући потпуно да је Христос осуђивао осуду.“

Што се тиче тврђења да кажњени кривац својим страдањем *искуљује* кривицу, могу рећи да се у томе крије толико фарисејства, лажи и обмане, да је за човечанство боље и достојније да отворено исповеда принцип: „око за око, зуб за зуб“, неголи да се овако ставља упоредо с књижевницима и фарисејима из Светога Писма.

Казна у свима њеним облицима не поправља човека. О томе нас уверавају примери

из живота педагошког и социјалног и вековна практика примењивања судских решења и пресуда. Мучно да ће се наћи тако много случајева у којима затвор, робија, прогонство, принудан рад или друга нека казна поправља човека, а да се у души његовој нису очувала у довољном степену његова морална начела. „Љубав према ближњему је“, каже професор Владимирова, „крајњи, благ смер свега рада и свих тежњи целога човечанства. Без хришћанске љубави свет је кланица, а успеси ума човечјег нису ништа друго него проналажење нових средстава за убијање и разврат.“

Кажњава се затвором, прогонством и тешким радовима. Да ли ми у *затворима*, у тим местима за кажњавање, успевамо да *исправимо* кривце? У затворима нико нема лепе речи; сви се о њима изражавају сувише неповољно и тврде, да они необично силно развраћају и кваре човека.

Много се и дуго човечанство вежбало проналазећи средства како ће упропастити човека: најпре његову душу па онда и тело.

Сви најбољи људи у целоме свету се о затворима изражавају не може бити горе и ужасније. У истражним затворима и робијашницама човек, који је сасвим случајно учинио какав злочин, научи — ако за то има и најмање склоности — све лупешке финесе око заметања трага после злочинстава и упознаје

се потанко са свима врстама злочинства, те може да се специјализира у оној врсти, која одговара његовом укусу, његовим погледима и карактеру. Злочинац, који је новајлија, има само једанпут да одседи у затвору, па ће отуд изаћи пун свакојакога корисног знања. Затвори су најбоље школе за злочинце, који се у њима усавршују у подваљивању, у крађи, лажи, обмани, у претварању и у свима злочиначким гадостима. Људи који у слободи нису имали ни могућности ни воље да живе од лаке добити, излазе из затвора с потпуном теоријском спремом и са жељом да зарађују хлеб без мотике и да се користе оним што је други с муком стекао. Треба им још само пракса, а за то им се прилика указује чим изађу из затвора. Новајлије већ знају, где ће се склонити кад их повија полиција, добили су препоруке на сигурне људе, нешто их изнутра гони на „рад“ — привлачи их *неизвесност* и страст за борбом и опасношћу, и главачке се стрмоглаве у лењост, нерад, разврат и злочинство.

Ето то су последице рада једне од најхуманијих, најсимпатичнијих и најмудријих државних и друштвених установа — суда. Случајни је злочинац постао првокласни злочинац, развраћен неваљалац и подао робниске страсти. — Незавидне последице! Разуме се да ће неискусни новајлија, још онако

неискусан и невешт, брзо пасти у руке државним службеницима који се старају да предупреду и отклоне злочинство и они ће га довести пред лице правосуђа. И казаће му судије праведне: „Ти си нарушио друштвену безбедност и ми смо те затворили. Ти се ниси исправио и ми те шаљемо у тамницу, где ћеш чути шкргут зуба... Иди робе лукави и лени!...“ А шта би њима, судијама, могао казати овај преступник, рецидивист?... Врло много горких истина... Врло много таквих истина које је мени незгодно да понављам пред лицем људи, које дубоко уважавам и који сами по себи нису криви... Јер не знају шта раде, или тачније, врше вољу онога који их је поставио.

Други долазак у затвор за преступника није баш тако страхан. Тамо су му све познаници. Тамо су му пријатељи. Тамо је као код своје куће. Сад се он усавршује, добија више образовање за злочине и излази отуд већ као готов зликовац, склон да учини сваки злочин који му се прохте, да би га после „колеге“ убројавале међу прваке. Злочинци који су осуђени на тешку робију јесу идеал за такога човека. Ето, жалосних последица савременог суда.

Још 1826 г. Gross је казао непријатне али тачне речи: „Правна способност и одговорност није ни философски ни човечански

принцип, који, исмевајући веру, узима на себе улогу судије, својствену само Богу. Тај појам поникао је у време кад су народи живели дивљим животом, поникао је из дубине осветљивог човечјег срца, — затим се он увукао у социологију и судску медицину, — њему се клањају као лажном божанству и као Молоху приносе хиљадама човечјих жртава.“

II

Чини ми се да је основна погрешка код судова у томе, *што данашњи суд обраћа и сувише много пажње на пресџу, а гошво нимало на — пресџуника.*

Сматрам да је потпуно могућно одредити аналогију и паралелу између онога што раде лекар и судија. Сваки лекар кад га позову болеснику, има двојаку дужност: да одреди тачну дијагнозу болести и да каже како је треба лечити. Сваки преступ је социјална болест. Сувремени судија је социјални лекар, коме је дужност дати дијагнозу социјалне болести свога клијента, своје жртве, и да одреди како ће се он поправити и учинити безопасан за будуће. Судија је у сваком случају дужан доказати да је нарушен извешан ред и да одреди мере за поправку свакога појединог преступника.

У историји медицине имамо три периода: Први период, период детињства — када су

лекари лечили поједине симптоме болести: кашаљ, главобољу, несаницу итд.; други период, период дечаштва, кад су лечили болест: запаљење плућа, болест црне цигерице, мозга итд., — и најзад, период трећи, садашњи, кад лече не болест, него болесника, водећи непрестано рачуна о индивидуалним особинама болесниковим, које несумњиво утичу на развој и на ток болести. Ако пажљиво погледамо како је у току времена изрицана правда и овде можемо спазити три периода: примитивни период, кад су се преступи извиђали без икакве везе с условима под којима су учињени, — други период кад се о преступу судило у вези с условима под којима је учињен, — и најзад, правосуђе сад ступа у трећу фазу свога живота, кад судија тежи да се упозна с природом преступничком па да према њеној суштини и карактеру разматра и његово дело, и на основи тога он одређује начине и мере за поправку. Ово је идеал правосуђа. К њему теже најбољи људи, — али то је идеал за који ми тек ступамо у борбу. „Задатак суђења“, по професору Владимирову,¹ „већ више не може бити само да констатује факта која се односе на извршење преступления, да констатује да га је извршио окривљени и да ли је он урачунљив

¹ Проф. Л. Е. Владимиров. Уголовни Законодатељ, 1903. 43, 76. П. И. Ковалевски, Борба с преступом.

или није, него и да све што се десило испита толико, да се морална личност оптуженога осветли што разговетније и верније. И то не због тога да би се прозрела његова душа и кривица, што се не да постићи, већ да би се објаснило ово питање које људи могу лакше решити: шта управо недостаје у васпитању тога преступника, на шта треба да се обрати пажња па да се он преваспита.... Преступника судити — значи проучавати га зато, да бисмо га напојили љубављу према ближњима, да бисмо га усавршили.“

Да је неопходно проучити злочинца у сврси да се што више задовољи људско осећање правичности и интереси друштва и државе, констатовала је италијанска школа с Ломброзом на челу. Свима је позната и она екстремна занесеност, коју је створила ова школа, која је видела *рођеног* злочинца готово у свима преступницима па и у онима који нису преступници. Криминална антропологија се замрсила у ситнице, и није створила ништа нарочито што би је потпуно оправдало. Ово је дало повода људима, који у њој нису нашли оно што су тражили, да је напусте и да траже основне узроке преступности у социјалним условима човековога живота. Само друштво, мислили су, животним приликама ствара преступност. Преступник је — чедо ненормалних животних прилика. Преступник се

не рађа, он то постаје. Рођених преступника нема, већ постоје преступници само професионални, преступници из навике, који су то постали због неповољних животних прилика.

Тако се у последњој деценији постепено стварало ново учење о преступнику као о плоду друштвеном. Ако је Ломброзо пао у крајност, тврдећи да су код свих злочинаца урођене њихове особине, његови су противници пали у другу крајност, одричући потпуно да постоји урођеност злочиначке природе.

Као и увек нашла се истина по среди између крајности; сувремена посматрања све више и више утврђују ту мисао, да постоје урођени злочинци, али само што они ни приближно не чине сву класу преступника, већ само један њен делић.

Да постоји урођени злочинац наново су изнели своје тврдње врло многи.¹ У септембру 1901 год., на конгресу представника криминалне антропологије у Амстердаму, професор Бенедикт је поделио све преступнике у три категорије: у *агенерације*, — преступнике с урођеним абнормалним склоностима, — у *дегенерације* — преступнике који су постали преступници због ненормалног развијања и због средине у којој су, — и у *егенерације* — случајне преступнике, који су за један тре-

¹ Много више о овом питању ја говорим у „Психологији преступника.“

нутак зашли на странпутицу. На том је конгресу доктор Bienfait¹ изјавио да су, по његову мишљењу, — преступници чешће пута људи с ненормалним способностима, но људи неваљали, и њима друштво не треба да се свети, већ треба да их поправља и интернира у пристојну околину. Ingegneros² дели све преступнике на ове категорије: на оне, који су учинили преступ због урођених моралних аномалија — урођени преступници или морално сметени, — или због тога што су те аномалије стекли (злочинци по навици), — и на оне који су пали у злочинство због каквога поремећаја у области хотења и воље, и ти поремећаји могу бити урођени (импулсивни), или случајни (случајни злочинци). Професор Бехтерев³ је на једној седници психолошког друштва у Петрограду исказао то мишљење: да биолошки тип злочинца постоји у ствари, у животу. Професор Воротински⁴ се држи мишљења: да у огромној већини случајева човек постаје злочинац под утицајем социјалних животних услова; али ако такав неваљалац, такав злочинац „буде имао по-

¹ Bienfait. Journal medical de Bruxelles, 1901, 41.

² Ingegneros. Dos paginas psiquiatria criminal, 1900.

³ Проф. Бехтерев. Ученія Записки Военно-Медицинской Академи, 1900.

⁴ Б. И. Воротински. Журнал Грађанскога и Кривичнога Права. 1900.

томака, онда ће ти његови потомци већ бити наследно покварени, добијајући при рођењу ове или оне штетне склоности, порочне инстинкте и злочиначке тежње.“

Drähms¹ дели све преступнике на три категорије: на преступнике инстинктивне или рођене, на преступнике по навици и случајне. Robinovitch² говори да већи део истинске, праве преступности дугује за свој постанак наследности при чему игра врло велику улогу пијанство и сифилис код родитеља — и ако и недовољно васпитање и рђав живот могу такође имати извесна своја дејства. Немировски каже: „постоји многобројна класа преступника код којих преступ није случајна епизода, већ хронично стање, које је условљено социјалним приликама, понекад физиолошким особинама.... Немајући никакав други посао, они осећају одвратност према раду, браку, сталном становању у једном месту, према поштену раду, често не знају никакав занат и излазећи из затвора, опет се лаћају онога што их је у затвор и довело.... Да би се они исправили треба да им се из корена измени карактер и да им се усаде у душу друге навике.“ (List³). Доктор Тарновскаја⁴ у једноме

¹ Drähms. The criminal his personnel and environment. 1900.

² Robinovitch. The Journal of mental patologia, 1902.

³ List. Zeitschrift d. gesammte Strafrechtswissenschaft.

⁴ П. Н. Тарновскаја. Женщины убице. 1902

свом спису о женама убицама вели, „да битну и првенствену улогу у њиховим злочинствима играју наследне или урођене предиспозиције.“ Sommer¹ између осталог каже: „Преступност није душевна болест, већ несумњиво постоје случаји ендогене наследности...“ Mendes Martins² доказује да урођени злочинац — доиста постоји. Неповољне социјалне животне прилике изазивају на преступ само оне људе код којих већ постоји та урођена основа за злочинство. Jacoby³ енергично проводи мисао да се психолошка експертиза треба да примењује у свима кривичним делима. Овој експертизи може да претходи потребно испитивање у специјалним установама. За урођеност преступности изјаснили су се такође Gaupp,⁴ Колесников и други.

Говорећи о најновијим ауторима, који подупиру мишљење о урођености злочинства, биће умесно да споменемо и једнога врло старог писца. Још у 16. веку је Региомонтанус прокламовао тезу: „Постоје људи, који су силом свога организма одређени за то, да чине неморалне поступке, и које ипак, по мишљењу правника, треба вешати....“

После овога нам се и против воље на-

¹ Sommer. Kriminalpsychologie. 1904.

² Mendes Martins. Monatsch. f. Kriminalpsychologie, 1905, 3.

³ Jacoby. New-York medical Journal, 1908.

⁴ Gaupp. Monatsch. f. Kriminalpsychol., 1904, I.

меће питање: имамо ли ми права да кажњавамо преступнике само зато што они нарушавају ред и услове живота у друштву и то: што их једни нарушавају због тога што од рођења не могу да мисле, осећају и раде као и сви остали људи, — други због тога, што под утицајем болести мисле, осећају и раде не онако, како је то код свих осталих људи, — а трећи због тога што су васпитани у начелима, осећањима и побудама антисоцијалним и асоцијалним. Зар ти људи нису месо нашег меса и крв наше крви? Да нисмо ми својим животом, својим луксузом, својим злоупотребима и својом небрижљивошћу, криви што су они постали злочинци? Ако је тако, да ли онда треба те људе кажњавати за туђе грехе? Или да можда није на нама, који смо створили те аномалне људе, дужност да их поправљамо? Правда захтева да се ти људи — а они су људи и у себи осећају ма и трукну нечега човечанског — да се они за какав преступ, за нарушење друштвених животних услова не кажњавају, већ да се поправљају на корист и друштва и самих себе. Разуме се те мере за поправку не треба да су све једне те једне за сваког, већ ваља да се одређују према томе, какав је преступник. У једним случајевима њега треба ставити у завод за умноболне, у другима у какву колонију за урођене преступнике, у трећима опет

у колонију за случајне преступнике у какав лекарско-педагошки институт итд. Казамати су преживели свој век, они треба да се испразне и забораве. Казамати треба да постану анахронизам и тешко привиђење негдашње људске невештине, грубости и неразумевања.

С обзиром на то што преступника има разноврсних, па према томе морају бити и разноврсне и мере за њихову поправку, — то, пре свега, треба дати тачну дијагнозу с каквим преступником имамо посла, — и онда ће се већ сами по себи наћи и начини за борбу с преступом и преступницима. Да даду тачну дијагнозу преступникове природе, данашње судије не умеју, јер нису спремљени за то, а још су мање спремљени за борбу с преступношћу путем примењивања мере за поправку и поновно васпитање. Такви велики ауторитети као што су Carofalo,¹ Ferri² и други, траже, да место данашњих судија који суде кривична дела, дођу друга лица која су специјално образована за тај посао. Те нове судије за криминална дела треба да су одвојене од судија за грађанске спорове, јер ови испитују и суде само факта неке кривице, док судије за криминална дела суде — самога пре-

¹ Carofalo. Criminologia, 1891, 420.

² Ferri. La sociologie criminelle, 1893, 459.

ступника. По Мартенсу је давање сатисфакције ономе који је оштећен, спор грађанске природе; а судије за криминална дела дужне су да проуче и квалификују преступника, па да га затим предаду администрацији на поправку.

Само данашње вођење истраге није добро, непотпуно је и сасвим ограничено. Данас истрага проучава преступ а не преступнике, а међутим је све у преступнику, те је пре свега неопходно потребно да истрага проучи њега. Да је неопходно проучавати преступника увиђају многи сувременни правници и теоричари и практичари, и они то и тврде у својим списима у којима су такође изнели и предлоге да се ред који постоји замени бољим, савршенијим, у коме ће више бити загарантована права, слобода и неприкосновеност личности.

По мишљењу професора Владимирова циљеви криминалног правосуђа могу се подмирити једино лекарско-психолошком истрагом, којој би се *ex officio* требало да подвргава свако на кога се сумња да је учинио кажњиво дело које повлачи за собом најмање робију. Ово најзад не искључује да се лекарско-педагошка истрага врши и у оним кривичним случајевима који повлаче лакшу казну само ако има ма каквога повода за то.

Ја лично не могу да се задовољим ова-

квом ограниченем лекарско-педагошком истрагом преступника, тј. да се медицинско-психолошки прегледају само они преступници, који имају да се казне робијом. На шта ће ово ограничење? Онај који је украо 2 гроша, може у ствари бити велики зликовац и урођени убица, а међутим, неће бити подвргнут прегледу, неће се видети да је опасан по друштво; кад одлежи казну он ће се вратити у друштво и починити најгрознија дела. Тек тада ће га ухватити и тек тада ће га прегледати, проучити и ухапсити. Зашто да чекамо да се учини злочинство кад смо га могли предвидети и предупредити? Лекарско-психолошко проучавање преступника биће у будућности главна мера против злочинстава. Симптоми преступности могу бити веома разноврсни. Не може се о болести судити према једном симптому, као што се ни карактер преступности извеснога лица не може одређивати по једном преступу; потребно је да се тај човек проучи, да се да дијагноза стања у ком је он, и тада се тек имају предузимати мере да се он поправи. А кога то треба подвргавати таквом проучавању? *Свакога оног, ко ма какво преступно дело учини, или по изјави својих родитеља може бити у стању да га учини.* Само се на тај начин може дати тачна дијагноза и одредити како извеснога човека треба чувати и пазити, као меру да

се предупреди преступ поновним васпитањем тога човека.

Шире но професор Владимиров гледа на ову ствар професор Фојницки. Он вели: „*Први задатак криминалнога суда у томе је, да објасни себи кога то има пред собом, коме то треба судити; од овога у главном зависи, како ће се решити питање о кривици и питање о казни.....*“ Отишло је већ у неповрат оно време кад се на све оне који су нарушили кривични закон, гледало као на једнородну масу зликоваца; сад је за сваког криминалисту постало обавезно да врши индивидуализацију. Међу преступницима се све више и више распознају разне групе које се оштро разликују једна од друге, од којих за сваку требају нарочите мере; док се не знају те групе, док се најпре не реши питање у који тип злочинаца спада тај коме се суди, не може се савесно решити питање о томе како га треба казнити. Ако суд неће да испита личност преступникову у оноликој мери како би то требало да учини, онда то проучавање по невољи узима на себе друга власт, казнени завод. Слабо да ће когод моћи да каже да је оваква једна појава лепа.

Комисија од чланова петроградског правничког и психијатријског друштва, која се 1893 године бавила разматрањем питања о учествовању лекара психијатара при суђењу кри-

вичних дела, донела је два важна закључка: „да би се добила тачна слика психичкога стања злочиначке класе људи, треба да се

1. психијатријски испита свако лице које је пало у злочинство, и

2. да таква испитивања буду у рукама само лекара психијатара.“

Судија М. Литовченко исказао је своје мишљење овако:

1. *Судски иследници* који врше претходну истрагу по неком злочинству и на суду *размајтрају зла дела* треба да имају *појма из психологије и психопатологије*, да би тако могли да се с пуно разумевања односе према доказима, међу којима најглавније а у огромној већини случајева и једино место заузимају искази сведока. Ако он нема тога знања, у многим најозбиљнијим злочинствима једва ће моћи да дође до истине и то само по осећању, а не на основи позитивних дата. С обзиром на ове *поменуће науке*, *треба да уђу међу предмете који се студирају на правним факултетима*.

2. Законом треба да се прошири *сфера примене психијатријских истраживања* која се данас допуштају само у случају ако има знакова да је кривац неурачуњив, или да је у извесно време био умно растројен.

3. Ширење сфере психијатријске експертизе у отправљању кривичнога правосуђа и

неопходност да се правницима предаје психологија и психопатологија, од своје стране изазива *потребу да се психијатрија прошири област њихових истраживања, њихових посмајрања*.

Уз мишљење ових руских правника о овом питању могао би се навести не мали број сличних изјава страних научника.

Навешћу само мишљења која су казана у последње време. Професор Крапелин¹ је у једном чланку указао на ненормалност већине преступника и на то да казне треба да се замењују мерама за поправку и потпуно је правилно ударио гласом на то, да је *потребно да се претходно проучава сваки преступник*, ако се хоће да се тачно распозна његово душевно стање и да се према томе примене мере за поправку. Раеске² је проучавао питање о малолетним злочинцима, па је казао да нема места кажњавању малолетних преступника на основи тога што они тобоже поимају значај онога што су учинили, и рекао је још да судије у тим случајевима нису компетентне, јер је бивало врло често да судије прогласе тупоумне малолетнике за урачуњиве и свесне својих радња, због тога он тражи *да се сви малолетни преступници психијатријски про-*

¹ Prof. Kraepelin. Monatschrift f. Kriminalpsychologie, 1904, 8.

² Raescke. Monatschrift f. Kriminalpsychologie, 1904, 5.

учавају и да се као што треба испитују у специјалним установама, јер по речима Крапелиновим¹ искусно и просвећено око психијатрово може да види душевну ненормалност и онде, где се она једва слабо показује и где је не виде људи који нису специјално образовани. Ово ипак ниуколико не смета државним тужиоцима и судијама, који о овоме сасвим немају појма, да мирне душе за пристрасност окривљују човека, који је сав свој живот предао својој науци. Исто тако широку примену психијатријског проучавања преступника тражи и Неке². По његову мишљењу треба да се проучава не само психијатријски сваки преступник него и антрополошки. На париском конгресу 1889 године Puglièze et Sarraute, а тако исто и Semal тражили су да се што шире примењује психијатријска експертиза према преступницима, јер се без тога не може правилно и како треба одредити урачуњивост и применити казна. Mönkeltmüller³ у једном је чланку скренуо пажњу на одвећ велики број умоболника по затворима, и учинио примедбу да је ово због тога што правници баш много не воле да имају посла са психијатрима и радије решавају питања о душевној нормалности

¹ Kraepelin. Der Unterricht in d. forensischer Psychiatrie. Monats. f. Kriminalpsychol., 1904.

² Näcke. Archiv f. Kriminalpsychologie, 1903.

³ Mönkeltmüller. Monatschrift f. Kriminalpsychologie, 1904, 10.

и ненормалности на основи онога што им казује њихов здрав разум. По његову мишљењу би требало да свакога оптуженога кад ступа у затвор, прегледа психијатор, — данас их прегледају затворски лекари који нису довољно упознати са психијатријом. Профилактичко испитивање свих криваца који су под судом, потребно је већ због тога што многи, допадајући затвора за какав ништаван преступ, могу врло много да настрадају, да се разболе од какве душевне болести због онога живота у затвору. Због тога је необично важно да сви затворски лекари буду специјалисте у психијатрији, да би могли добро да испитају све који ступају у затвор и да за времена отклоне сваку могућност да се неки оптужени душевно разболи. Могли бисмо да наведемо још много сличних мишљења толиких компетентних људи, али ћемо се овога питања дотаћи кад будемо разматрали непотпуност савременог правничког образовања.

У вршењу правосуђа ваља да разликујемо: истрагу и суђење — дијагнозу душевног стања човековог у вези с учињеним делом и означивање казне и мера за његову поправку — лечење. Ко је тај што треба да води истрагу — да изучава личност оптуженога, његов карактер, начин мишљења и рада? По моме мишљењу истрагу би требало да воде два лица: судски иследник да изучава пре-

ступ за који се окривљује оптужени, а судски психијатор да проучава душу његову. Само ако се тако води истрага моћи ће се давати тачна дијагноза личности, избегавати погрешке, предузимати праве мере за поправку и што поузданије водити борба против рецидивног развијања преступности.

Због тога, с гледишта давања дијагнозе, по моме мишљењу, психијатријско испитивање *не треба да се врши само у циљу да се открије душевна болест, већ у циљу да се објасни душевно стање преступниково као најважнији елементи његове кривице и преступности.*

Ово мишљење је у свој његовој снази исказао на конгресу криминалне антропологије у Паризу, још 1891 године, научник Мањан¹. По његову мишљењу истрага треба да обухвата сав живот кривчев, све што је с њим досад било, све физичке болести, и интелектуалне и моралне, и осећајне. Ова анализа прошлости објасниће садашњост и даће најбољи материјал за правилну оцену на којој ће суд засновати своју пресуду.

Таква је истрага важна због овога:

1. Њом се објашњује природа преступникова и она даје судијама јасну представу о томе, да ли тај човек не поима опште усво-

¹ Magnan. De l'enfance des criminels considerée dans ses rapports avec la predisposition naturelle au crime, 1891.

јене услове живота по својој природи (идиот), или по урођеном дегенерисању душевних инстинката, због недовољности моралног осећања и зверских црта свога карактера (урођени злочинац), — или он по карактеру васпитања и по приликама у којима живи, није способан да појми захтеве друштвене етике и усвојених услова живота (преступник без икаквог умног образовања), или по развраћености погледа и инстинката, што је дошло због средине у којој живи, у којој се васпитао и развијао (професионални преступник) — или због неуравнотежености душевног живота под утицајем болести (умоболници епилептичари, хистерични и остали) — или због тога што су се случајно у тренутку престапа нагомилале неповољне прилике (преступници страсти, случајни преступници).

2. Таква истрага даће судијама добар правац за њихово решење — да ли да онога, коме суде, упуте у болницу за умоболне или у санаторијум за нервно оболеле, или у колонију за поправљање преступника, или у колонију за непоправљиве преступнике, — или да га чак пусте у слободу, где ће живети под надзором целога друштва. Таква ће истрага избавити суд од кобних погрешака при суђењу и решавању о судбини злочиначкој.

3. Овим самим се решава питање како ће се онемогућити симулирања што га чине

преступници, које толико омета ствар и готово се увек свршује поразом симулантовим.

4. Таквом ће се истрагом показати, у каквом је односу сâм преступ према ненормалности преступниковој, јер човек с болесним нервима може учинити преступ и у тренутку наступа и у светлом тренутку, кад наступ још није дошао, а тим самим се одређује свесност учествовања преступниковог у вршењу престапа. Ето на основи овога ја сматрам да је безусловно потребно да се при суђењу психијатријски прегледају сви преступници од реда, јер се без таквога прегледа не да ни замислити дијагноза душевнога стања преступниковог.

Но постоји и друга страна правосуђа, *изрицање казне и примена мера за поправку.*

— Петроградска комисија, састављена из правника и психијатара, имала је у виду и ово: да се зна душевно стање преступниково, веома је потребно за успешно одупирање опасности и за успешно примењивање оних васпитних и казних мера које су ушле у систем затвореног чувања. Зар се да замислити да ће се правилно разместити, васпитати и поправити у колонијама за малолетнике они преступници, који су осуђени, а није се тачно указало на њихову душевну природу.

Плаше нас тим да нема довољно психи-

јатара који ће помоћи да се правилно отправљају послови у правосуђу.

Ако буде потребно, за 4—5 година биће потпуно могуће да се нађе потребан број лекара специјалиста који ће бити од помоћи при изрицању правде и при поправљању несрећних чланова друштва. Осим тога, видећемо већ мало даље, само правничко образовање мораће се изменити; у предмете које уче правници мора се увести натуралистички елемент и познавање човековога духовног живота и то како у његовом моралном стању тако и у преступном и патолошком. Кад будемо имали те нове правнике, образоване тако и спремљене као што треба, онда, може бити, неће бити од потребе да се број слугу правдиних увећава врло великим бројем лекара психијатара. Што се тиче материјалних средстава, која су потребна за издржавање нових чланова судске корпорације, о томе је чак смешно и говорити. Кад се тиче спасавања чланова друштва, једва да може бити и помена о новцу. Ипак, не би требало заборављати ни то да ће се трошак на лекаре психијатре отплатити мањим трошењем на модерне установе за стајање на пут злочинствима — а тако исто и смањивањем и повратних злочинстава и повећавањем благостања и безбедности друштвене.

Правосуђе ће имати успеха само тако,

ако се узајамно буду помагали судија и лекар. Узајамно се обавешћујући и саветујући како ће се смањити број злочинстава, они ће олакшавати један другоме посао. Али за ово су потребна још два важна услова — судски лекар психијатар треба да је добро упознат с најважнијим питањима кривичнога права — а судија треба да је добро познат са психологијом преступничком и психопатологијом.

Ја, као лекар, не допуштам да Темида буде завезаних очију, — она треба да гледа и да објективно види све празнине и недостатке људске душе. Поверење је лепа ствар, али је знање још лепша. Психологија преступника треба да уђе у правничке науке и да буде у основи изучавања кривичнога права. Тако образован правник биће најбољи слуга брзог и правичног суда и најбољи друг лекару психијатру.

III

На сувременим правним факултетима предају се врло хумани и симпатични предмети, и они млади људи, који сврше права имају одлично више образовање, које је удешено за вршење правде.

Ипак, са специјалне тачке гледишта, савремено правничко образовање је недовољно, једнострано, теорисано и без икакве стварне

основе. Правник изучава све што је добро, али не зна једно: нема ни појма о преступнику и потпуно је непознат с преступником у суштини. Такво је образовање схоластичко, а не реално и практично. Ово је моје лично мишљење, но оно је потпуно сагласно с мишљењем многих најбољих људи у Европи. Допуштам себи да наведем мишљења неколицине између њих. Велики немачки криминалист, професор Лист, каже ово: Брига о надгледању елемената, који су опасни по друштво, неће се дотле кренути на боље, *док правници не буду добијали друго образовање и док се не буду упознавали не само с преступником, него и с преступником*. Професор Ашафенбург¹ вели, да судије знају преступнике и у току живота израде извесно схватање, али *им недостаје једно, а то је знање психологије духа и психологије преступника*. Јагерман² каже: „данас се све више и више утврђује да наши правници добијају прекрасно образовање и да знају све, само не једно, а то је — преступник.“ Seuffert говори ово: „нама не требају правници који преступе и казне знају једино из универзитетске слушаонице, који о њима читају у законима — ко-

¹ Aschaffenburg. Kriminalpsychologie und Strafrechtsreform. Monatschr. f. Kriminalpsychologie, 1904, 1.

² Jagermann. Bedeutung der Gefängnislehre f. Strafpfleger. Monatschr. f. Kriminalpsych., 1904, 2.

ментарима и уџбеницима, но нама су пошребни такви правници, који су видели и знају преступника с места где се кажњавају, због тога је веома потребно да у план правничког образовања уђе изучавање преступника у самим затворима. Ко жели да суди преступницима као судија, бранилац или државни тужилац, тај треба пре свега да проучи саме преступнике. Он би требао да као помоћник управника каквога затвора посматра преступнике и да о њиховом душевном стању даје писмене извештаје.“ — Старање о вођењу надзора над елементима опасним по друштво, неће се до тога тренутка кренути напред, вели професор Bleuler¹, док правници не добију то образовање и не упознаду се не само с преступом него и с преступником.

Из ових је мишљења сасвим природан закључак: правници не познају преступнике и не изучавају их. Они узимају у рачун само преступ. Они су као старовремени лекари који су водили рачуна о болести, а нису хтели ни да чују о болеснику. Лекари се као експерти и sua sponte старају да изуче душу преступникову и да одреде његов карактер и ако их за то није позвало ни друштво ни закон. Отуда долази јавни антагонизам између правника и психијатара, који сматрају ове

¹ Bleuler. Zur Behandlung Gemeingefährlicher Monatschr. f. Kriminalpsychol., 1904, 2.

прве као незване и наметљиве госте. О том антагонизму је и у литератури било доста речи. Професор Ашафенбург каже: често се чује питање, зашто психијатри завлаче свој нос онде, где их не зову? Из простог разлога. Психијатри су навикли да у свакој појави изналазе везу садашњости с прошлошћу и да предсказују шта ће бити у будућности. Психијатри су и сувише добро познати с патологијом духа, да би могли предвидети такву појаву као што је преступност. Крепелин¹ каже: „наступило је време, кад се заједнички рад судије и лекара мора заједнички и припремати. Тада ће се прекратити онај ружни, врло чести призор, да судија и лекар ступају у некакав двобој и старају се да један другоме полеме оружје, место да га савесно и заједнички употребљавају служећи правди.“ Von List² говори ово: „на сваки успех психијатрије класична криминалистичка школа је гледала као на непријатељски упад у територију која се налази искључиво под њеном влашћу, и гледала је да против ње води још жешћу борбу, све док њен пораз не би постао очевидан и тад се морало склањати пред победоносним непријатељем у границе које је наново повукла.“ Као пакосна иронија звуче речи судскога лекара Dubuisson-а који каже:

¹ Kraepelin. Monatschrift f. Kriminalpsychologie, 1904.

² Von List. Друштвени фактори преступности.

„доктори могу до миле воље да се задубљују у своја истраживања и да називају ма́ном или болешћу сваку аномалију која их интересује, — а судије не могу безгранично да за њима иду тим путем, иначе може настати време, кад ће морати да приђу лекарима и да виде болесника у сваком преступнику (на велики јед заосталих људи, овај подсмех психијатрима оправдава се на делу — аутор), тада ће судијама који претресају неки преступ, остати само да се одрекну својих дужности и да затраже, да се зътвори замене болницама, као што је пре 15 година учинио правник Assolas.“ Амон¹ примећује поводом овога: „Овај ће дан несумњиво доћи, али судије у очекивању његовом не иду за лекарима. У осталом једва да тим путем иду и они лекари који се старају да науку измире с традицијом... С енергијом која је достојна боље среће, судија се бори против научнога прогреса, против нових открића што их чине лекари, психолози и антрополози. Улога, коју лекари хоће себи да присвоје у криминалним питањима, дира и вређа правнике: као да лекари желе да им отму њихову зараду, на коју имају неоспорно право... Правници се из све снаге противе да се међу њих увуку научне идеје.“ Ова тежња ка консерватизму

¹ Амон. Детерминизам и урачуњивост, 1905.

или чак ка психијатризму и заосталости, може се објаснити само тако, што свака корпорација, која већ постоји, тежи да одржи себе у првашњем свом облику и бори се против утицаја којима је смер да се она измени.“

Непотпуност и заосталост правничког образовања потпуно одговара непотпуности и заосталости њиховога учења о преступу и казни. То је тачно. Чиме се данас мотивише изрицање казне за неки преступ? Одмаздом? Правичношћу? Поправком кривчевом? Но, па то је све неправда и фарисејство! И тако дакле сувремено правосуђе страда у свему: и што се тиче образовања судија и истраге, и што се тиче предупређивања преступа и кажњавања и поправљања, и што се тиче састава суда и средстава којима правосуђе располаже. Вршење правосуђа је заостало и налази се у оном стадијуму у ком је некад била медицина кад се борила с болешћу. Потребно је да се правосуђе обнови и да се његове доктрине измене из корена. Схоластика је завршила своје. У правосуђе мора да се уведе биолошки елеменат, и све правничко изучавање мора пре свега да се управи на преступника, а после на његова дела — у коликој мери она нарушавају права. Слепа Темида је анахронизам. Савремена Темида мора не само имати здраве очи, већ и наочари и микроскоп. Недостатак чулних органа доводи до

ограничених, неправилних и неверних закључака о фактима. Сувремени храм Темидин такав баш и јесте. Ми бисмо били срећни, кад би социјално обнављање наше ишло руку под руку с обнављањем правосуђа; треба да се обнови — поправи и правно образовање и практична примена правосуђа.

С наше тачке гледишта преступ је нарушавање, од стране извесног лица, оних услова друштвенога и државног живота, које сваки члан друштва добровољно узима на себе ради општега добра и без којих друштво не може да постоји. Те друштвене погодбе живота нарушавају четири категорије преступника: душевно и нервно болесни, урођени преступници, преступници које су створили животни и васпитни услови — и преступници случајни, који су преступ учинили у тренутку страсти.

IV

Прелазећи сад на правно образовање сматрам да се оно мора изменити из корена. Правно образовање треба и даље да задржи свој данашњи хумани карактер у свима својим деловима, али мора да збаци са себе свој схоластички карактер, па да стане на природно-научну установу. *У темељ правнога образовања мора се унећи биолошки елементи.* Упоредо с хуманим наукама о правима чове-

ковим па и пре њих треба да иде учење о човеку — антропологија, а затим специјално изучавање душе преступникове — психологија и, најзад, изучавање душе преступникове — психологија преступника и психопатологија. Осим тога требало би правници да изучавају патолошку педагогику и хигијену затвора. Што се овога тиче није без интереса пројекат правног образовања који је изнео Ingegneros¹.

По његову мишљењу у правне науке треба да се уведе криминалогија, која би се састојала из ова три дѐла: етнологије престапа, или учења о узроцима преступности криминалне клинике, или проучавање преступника у затворима и криминалне терапије. У етнологију спада криминална антропологија, која се дели на криминалну психопатологију и криминалну морфологију — и криминалну мезологију, која се састоји из криминалне социологије и криминалне метеорологије.

Правници у свом изучавању преступника не треба да се ограниче само на то, што ће криминалну антропологију и криминалну психологију проучити теоријски, него треба преступнике да проучавају практички, у затворима и у нарочитим клиничким одељењима под управом својих професора, њихових асистената и образованих управника затвора. Ове мисли о

¹ Ingegneros. Valor de la psychopatologia en la antropologia criminal. La semena medica, 1904.

допуњењу правнога образовања налазе потврду у мишљењима и изјавама врло много компетентних лица. Ferester¹ држи да суду треба оставити да одређује колико је крив који оптужени, али зато судије морају бити упознате с криминалном антропологијом. Још на криминалном конгресу у Антверпену предложио је Бенедикт да се отворе криминалне клинике при затворима, нарочито онде где постоје правнички факултети. На тим би се клиникама имали држати практични курсови о питањима преступности, путем психолошког изучавања преступника. На том истом конгресу и Ломброзо и Фери су потпомогли то мишљење: како је потребно да се професорима и студентима да могућност да слободно изучавају преступника у затвору. По мишљењу Maucouvier-овом криминална антропологија треба да буде луча правнику у његовом послу. Године 1892 Гарниер је, да би се избегле жалосне погрешке у судским пресудама, препоручивао да се сви преступници подвргну психијатријској експертизи. Chapin² говори ово: интереси друштва и државе траже да се установи као обавезно да свакога преступника лекар проучи кад буде ступао у затвор. Само се на основи овога проучавања могу предузимати мере за поправку преступникову.

¹ Ferester. Sur la responsabilité dans les crimes, 1897.

² Chapin. American Journal of insanity, 1899.

Zuccarelli¹ мисли да је у данашње доба криминална антропологија толико важан и значајан предмет у области медицине и правосуђа да се неминовно мора признати као самосталан предмет и да се мора основати нарочита катедра на медицинском и правничком факултету. У својој основи правне науке имају изучавање човека у различним манифестацијама његове физичке, умне и моралне делатности. Такво критично право изучава најбоља средства како да се број преступа сведе на најмогућнији минимум. Но у преступу и о ономе што бива после тога, манифестује се сав човек са свима особинама свога духовног живота. Очевидно је, према томе, да изучавање извеснога преступника у свој разноликости његовој и при том у примени према задатцима кривичнога права треба да лежи у основи овога последњег. Овом изменом правничког образовања унеће се у саме појмове младих правника нов елеменат, нов поглед на преступника и нови појмови о мерама за поправку.

Доктор Боротински вели да је за сувременог судског посленика, који је позван да испуњује високе задатке правосуђа, одвећ потребно да се упозна с основним доктринама судске психопатологије и криминалне антропологије. Не-

¹ Zuccarelli. Bulletin de la Société med. ment. Belgique, 1901.

опходна знања из ових наука и у оноликој мери, колико је потребно, правник може добити тек после универзитетских студија на курсу судске психопатологије, на коме би се предавале и најважније ствари из криминалне антропологије. Према овоме желети је да курс судске психопатологије за студенте правнике буде обавезан и да се одвоји од курса судске медицине, пошто судску психопатологију може предавати само психијатар. Професор Лист¹ вели ово: „Најдубље узроке што данас правосуђе није у стању да потпуно задовољава, ја видим у томе, што наши и теоричари и практичари правници имају чисто правничко образовање. Мени ни на ум не пада да тражим од њих да врше антропологија и статистичка истраживања, али тражим да им резултати криминалне антропологије и криминалне социологије буду толико познати, колико и параграфи кривичног законодавства.“ Професор Aschaffenburg² слажући се потпуно с овим мишљењем, допуњује га: „Сувремено кривично право не треба да је апстрактна наука, већ практична криминална политика. Ја мислим, време је да се судија одмакне од свога стола у суду и да сиђе у

¹ List. Kriminalpolitische Aufgaben. Zeitschr. f. d. ger. Strafrechtswissenschaft, B. IX, 456.

² Aschaffenburg. Das Verbrechen und seine Bekämpfung. Kriminalpsychologie, 1903.

живот, у народ, да изучи преступнике, па да се онда још боље наоружан упусти у борбу с преступношћу.“

Исти тај Aschaffenburg¹ у другом свом делу говори, да суд треба да изучава сваког преступника посебице и да истрагу одређује према карактеру самога преступа, према целом душевном стању преступниковом, — друкчије речено, друштвена реакција на дате преступе треба да се примењује на индивидуализацију преступника.

Крепелин² каже да, ако сви лекари који се јављају на суду, треба да буду теоријски и практички упознати са психијатријом, и лица из суда треба да су такође упозната с овим предметом. У другоме раду Крепелин³ изјављује да на правничком факултету на универзитетима треба да се уведе нов предмет — *криминална педагогика* за спрему оних лица која ће служити у установама којима је задатак да поправљају преступнике. Даље наставља: „Још до скоро смо заштићивали умоболнике и спасавали их од затвора. Сад се тиче људи с умаљеном урачуњивошћу; скоро ће наступити моменат кад ћемо ступити у заштиту преступника и захтевати да

¹ Aschaffenburg. Monatschr. Kriminalpsychologie, 1904, 1.

² Kraepelin. Monatschr. Kriminalpsychologie, 1904.

³ Kraepelin. Zur Frage der vermind. Zurechnungsfäh. Monatschr. f. Kriminalpsychologie, 1904, 8.

се сваки од њих проучи индивидуално и да се поправи а не да се казни.“ Правник који изучава преступнике по актима, личи на ботаничара који изучава биље по АLINEОВОМ систему. Јагерман¹ каже да од свакога правника треба тражити да проучи не само преступ већ и преступника, а пошто на универзитету не дају таква знања, то он препоручује да се при затворима отворе за правнике двонедељни курсови са по 12 часова на једном курсу, да би правници изучили право у примени на затворе, администрацију, медицински део, школу за осуђенике, хигијену, ред, храњење, чување болесника, занате, криминалну психологију и кратко изложену судску психијатрију. На тим курсовима би предали како казаматски чиновници тако и нарочити професори. И ако ће такво изучавање бити више но површно, ипак ће од њега бити веће користи него од савремених шетњих правничких по затворима. У осталом Јагерман додаје: „Најзад било би боље ако би се на универзитетима отворили курсови затворских семинарија, на којима би затвор био као клиника.“ Јагерман завршује тим, да је за правилно вршење правосуђа потребно да се 1) *приме у затворски персонал лица с медицинским знањем* и 2) *да сви правници,*

¹ Jegermann. Monatschrift f. Kriminalpsychologie, 1904.

сви они који служе по затворима, од управника до последњег стражара, добро проуче психологију преступника.

На царском конгресу 1889 године Семан је тражио да се преступници испитају психо-морално пре но што се реши питање, хоће ли се тај преступник опростити казне или ће се казна одложити. Лекари су дужни да дају своје мишљење пре суда, на суду и после суда. Rouglièze и Sarrante су тражили да се за студенте оснују у затворима праве клинике у којима ће они изучавати преступнике. Главни директор установа, Херберт, директор за моралну поправку осуђеника, у принципу се сложио с овим. Судије треба да добијају специјално техничко образовање, проучавајући преступнике и њихову специјалну средину. Угледни правник-практичар Ferriani¹ каже ово: сва данашња судска процедура има крајњи циљ да друштво одмазди кривцу за преступ што га је учинио. Ипак не би требало да се заборавља да преступник није дивља животиња, већ да је болестан човек. Разуме се, друштво има право да се заштити од тих људи, али исто тако друштво треба да води рачуна и о судбини њиховој. Међутим друштво мало мисли о томе како ће предупредити неки преступ, а врло

¹ Ferriani. Monatschrift f. Kriminalpsychologie, 1904.

много мисли о томе како ће се наплатити с преступником. Нарочиту пажњу заслужују малолетни преступници. „Неоспорно је да ће право и правда само онда испуњавати свој висок специјални циљ, кад у њих продру научне истине, до којих су дошле физиологија, психологија, антропологија, социологија и биологија, и кад право и правда у науци нађу своју звезду водиљу.“

Ова нова светлост почиње већ да осветљује судске сале, али не свугде и не с довољном јачином. Често се пред том светлошћу затворају врата онде, где влада строго академски начин мишљења, који се држи застарелих формула и непријатељски сусрета сваки нов утицај и не трпи да се учење психофизичко о човеку примењује у кривичном закону. Као што се види, читав ред славних учених људи громко тражи да и склоп суда и образовање савременог правника треба да се сасвим измени и то у правцу на који смо мало час указали. Ово се тражи да би се правилно вршила истрага по учињеном преступу, да би се како ваља одредио карактер преступников и да би се могле одредити најбоље мере којима ће се друштво сачувати, а преступници поправити.

Против овога, да се у науке, које треба да изуче правници, унесе биолошки елеменат,

немају ништа ни најбољи представници пређашњег догматичког правца у праву.

Један од најистакнутијих представника научне и практичне криминалистике у Русији, професор Таганцев, протестујући што се у курс кривичнога права уноси учење о преступнику, ипак нема ништа против тога, да се та наука предаје као самосталан предмет. „Проучавање престапа као социјалне појаве и антрополошко изучавање преступника сачињава делове знања које допуњује кривично право као правничку науку, а не меша се с њим, него се јавља као саставни део самосталних наука — социологије и антропологије. За правника је одвећ потребно да се ујозна с овим наукама, нарочито с радовима криминалне социологије; али изучавање ових страна преступности не може да умањи и да отклони неопходност и могућност да се преступно дело изучава с правничке тачке гледишта...“

Дакле систем правничкога образовања треба да се допуни и измени увођењем нових предмета с биолошким карактером.

V

Треба да се подвргне измени и само судско уређење.

Истрага треба да се води у два правца: судски иследник треба да испита догађај и

да утврди у колико је у њему учествовало извесно лице, — а судски психијатар има да проучи душевни и телесни живот тога лица. Њих двојица један другом не сметају. Они се узајамно допуњују.

Потпуно ислеђено дело и историја душевно-физичког живота оптужениковог предаје се суду. У суду се цела ствар претресе уз активно учешће судија, и то како оних с правничким тако и оних с медицинским образовањем. Ове друге судије не треба да буду само експерти — сведоци, већ пуноправне судије као и сви остали.

Данас се правосуђе у сваком тежем случају кад се тиче медицинских ствари, обраћа лекарима експертима. Ако је могуће суд зове лекаре специјалисте, иначе зове лекаре у опште. Последице овога су прилично често врло жалосне за неокаљано име правосуђа, за друштво, за поједине личности, па и за лекарску науку. Данас је медицинска наука толико развијена и велика, да се не може тражити да сви лекари потпуно из темеља знају сваку њену грану. Према томе је, наравно, и неосновано захтевати да сваки лекар темељно познаје и патолошку анатомију и хемију, и хирургију и акушерство, и психијатрију итд.

Кад ствар овако стоји, онда се никако не може допустити да од тога зависи име једнога поштеног човека, његова слобода и

одговорност. Лекар као и сваки други човек не може бити свезналица, а овамо од тога, ако он не буде имао довољно знања, може да наступи опасност по оптуженога. За последње време је пред нашим очима прошао читав низ судских процеса, у којима је најглавнија грешка била што лекари нису приликом прве истраге извршили своју дужност као што ваља. Мени се чини да сами догађаји траже да се измени садашње стање. Сад већ спада у жалосне анахронизме кад суд екtempорне зове лекаре експерте да даду своја мишљења о различитим питањима. Време је да правосуђе има своје специјалисте. Ти стални чланови суда неће служити само као експерти, него ће и давати своје мишљење при истрази, чувајући истрагу да је каква случајност или неспоразум не отера на погрешан пут. Разуме се да ово што ће у судовима стално бити лекара, не значи да се у изузетним случајевима неће призивати лекари експерти. Важно је то што ће ти експерти, људи од науке, имати у својим рукама потпун материјал, сређен као што треба, — а данас смо врло често од тога далеко. У таком суду ће имати да се рашчисти питање како о томе, колико је који оптужени крив, тако и о стању његових умних и душевних способности у опште. Притом ће се неминовно имати да разјасни питање: у коју врсту преступника спада оптужени; је ли

он случајни или професионални, или рођени преступник. Случајни преступник, ма какав преступ да је учинио, може да се подвргне условном окривљењу и да се пусти у слободу, под надзор, или ако се баш лиши слободе за извесно време, онда треба да се при изрицању казне тачно одреде услови под којима ће осуђени издржати затвор, да не буде заједно с урођеним или професионалним преступницима; али с правом да се после извеснога времена, проведеног у затвору, пусти у слободу опет под надзором или и без њега. Професионални се преступници и за мали преступ могу затворити у нарочите фермове, радионице итд. и тек пошто се пажљиво испитају, па се дође до уверења да је могућно да се поправе, тек тада би им се дало да се користе условним пуштањем на слободу, под надзором патроната. Рођени би преступници ваљало да се изолују на неодређени рок, док се не поправе.

Кад изрицање правде буде овако необично важно и озбиљно, кад буде требало да се решава судбина некога човека не на основи једнога симптома крађе или суровости итд. већ на основи целог живота и понекад на цео живот, једва да ће се онда и најпоштенје и најмудрије судије решити да свој посао раде олако, без учествовања лекара психијатра. Сама природа посла и погодбе под

којима се он врши, фатално показују да је безусловно неопходно да и лекари психијатри пуноправно учествују у решавању о човечјој судбини.

Ван сваке сумње оптужени могу да се жале на пресуду вишем суду и да тако на њега пренесу решење спора. И у вишим судовима треба да су судије и правници и лекари, па ма и под председништвом једнога од правника, јер се у њима решавају и чисто правне, као и судско-психијатријске ствари. Пуноправно присуство и активно учешће лекара у свима судским установама потребно је не само због тога да се што тачније решавају питања о судбини толиких људи, о њиховом душевном стању, већ што се као још важнија страна судскога посла јавља примена мера за поправку тих људи, неопходност да се одреде ступњи поправљања појединих лица, могућност да се поједина лица преводе из једнога одељења у друго, без штете по то одељење, могућност да се ослободе на извештан рок итд., итд.

Као што је у медицини недовољно да се да дијагноза — да се одреди карактер и степен болести, — него је потребно да се болеснику одреди како ће живети, како ће се лечити итд., — тако и при изрицању правде није довољно доказати да је то и то лице, рецимо, професионални кривац, преступник,

већ је потребно указати на мере за поправку, пратити ток поправљања, и тек после дубоког уверења донети одлуку да се кривац пусти на слободу. У свему овоме послу главни рад и главни део свега мора да пада на лекара, а затим на педагога.

Данашњи суд не само што суди, већ и примењује казну; он апси, спроводи у изгнанство, кажњава, тера на рад по рудницима итд. Данашњи је суд — суд брз и правичан, — али у исто време је он и суд који кажњава и који чини одмазду. Будући суд има да буде суд који воли и који поправља. На њему ће бити не само да заштићује и брани права и личност оних који су оштећени, него и да поправи и да поврати делателну способност онима који су учинили преступ.

Друштвене дужности треба да се деле на две категорије: на мере којима ће се стајати на пут преступима, којима ће се они угушивати у клици, и на мере за поправку преступника.

Што се тиче мера за предупредивање и прекраћивања злочинства, оне треба у главном да се сведу на борбу с узроцима из којих преступи постају. Нема ничега без узрока, и ако се уклоне узроци преступности, онда неће бити ни престапа. Који су најглавнији и најважнији узроци преступности? Беда и сиротиња народна; незнање и морална тама,

глад, зараза, пожар и поплаве — све су то погодбе које подривају и ломе физичку и духовну снагу човекову и њима треба додати још пијанство и сифилис.

Сиромаштво је мати незнања и дојкиња престапа, — каже Хенри Џорџ.

Невоља и сиротиња пре свега убијају у човеку образ Божји и усељавају у њега лик животињски.

Глад и зима су рђави проповедници морала. Они убијају у човеку свест о његовом достојанству, поштовање у човеку човека и права на његов живот и имање, и убијају у њему осећаје дужности. *Беда* је преступ за коју смо одговорни сви, сви ми и богати и сиромашни.

Друштво има велику дужност да се лати свих мера како би подигло благостање нижих класа народних и да у тој сврси по могућству олакша поделу земље и порезе и да смањи милитаризам који дави човечанство на целој земљиној кугли, и који у свима приликама помаже да се људи претворе у зверове. *У случајевима оштрих несрећа*: глади, зараза, пожара и поплава итд. на друштву је да неодложно, озбиљно учини двојаку помоћ: да страдалнике подржи *морално и духовно*, да им олакша њихову несрећу и јад и да их подржи *материјално* — накнађујући им све њихове највеће губитке. До

данас се у свима тим случајевима радило једно: страдалницима се помогне материјално па се оставе нека раде шта хоће. То није на свом месту. У свима великим несрећама, као што су глад, поплава итд. човек подноси две несреће и два губитка: имовину која је свима на очима, и духовну (у виду моралног потреса итд.) коју ми не видимо. Ти људи постају преступници не због тога што губе имање — често и кад добијају помоћ већу но што је нанесена штета, ипак постају пијанице, просјаци, скитнице, коцкари, лопови, разбојници итд. Такав се преокрет у њима врши због тога, што под утицајем моралнога потреса, што су га поднели страдалници, постају сиромашни не само имањем, телом, већ и духом, они постају неспособни да воде праву борбу са животом, његовим тегобама, и падају под тежином животне борбе. Ето зашто у свима тим случајевима *није довољно да се страдалницима укаже само једна помоћ, помоћ у имању*, већ је потребно да их подржавамо и морално, дајући им неки одмор и одржавајући их под извесном бригом и заштитом у почетку њиховога препорођеног живота. То нимало није лако, али баш само у таком облику биће им помоћ права помоћ, а не камен место хлеба.

Борба са *сиромаштином* треба да је што огорченија, непрекиднија и упорнија. Никада не треба заборављати да просјак, скупљајући

милостињу, краде од сиромаша који је често пута куд и камо сиромашнији од тога просјака. Ако се хоће да води борба с просјаштвом, потребно је пре свега да друштво сазна како је просјаштво велика штета и велико зло, — а затим је потребно да се што строже гони просјаштво, парализујући га подизањем радничких домова и мајура за беспослене, домова за изнемогле и занатских склоништа за богаље. Ако се овако уради, онда ће остати само просјаци преступници с којима треба поступати као с преступницима.

Пијанство је болест, а пијаница болестан човек, лишен воље, и роб страсти, који је склон да због ње учини ма какав преступ. За такве људе, лишене воље, потребна је воља са стране, воља друштвена и контрола друштвенога разума и друштвеног благостања. Због тога друштво треба неодложно и без речи да дејствује строго и доследно, трпајући болеснике у нарочите заводе за пијанице док се онде не поправе.

Није лако водити борбу с незнањем. Народ ће се најбоље задржати у добру ако се просвети у духу хришћанске и истинске љубави, поткрепљене чињењем добра на делу. Прост народ, то је народ чист и мало искварен. Њему и не треба врло много па да остане тако чист. Проповед љубави и самопожртвовање на самом делу, то задобија народ, и може

да га одведе куда се хоће. На жалост, истините речи љубави и добро дело — то су ретке појаве.....

То треба казати и о просвети. *Просвета* је велика ствар. Опште образовање такође је похвална ствар, само не на празан желудац. Треба учити народ, треба га изводити из мрака незнања, али га најпре нахранимо и дајмо му да се одмори, одахне. Код нас на жалост и ова страна живота не стоји баш најбоље.

Није ствар у томе што ће народ бити писмен, већ у том што ће писменошћу својом доћи до знања која ће му бити корисна. У школи је потребно да се не учи само читање и писање, већ у главном да се ђак научи, како ће се најбоље користити оним радом, коме ће требати да посвети цео свој живот. Сама писменост у овом случају не треба да је циљ — већ средство.

Као велике факторе у борби с преступношћу треба урачунати и заводе за васпитање и образовање. Још и сад наше гимназије даве децу бесмисленим изучавањем непотребних мртвих предмета који нису ни зашта.... А живот износи све нове и нове захтеве које сувремена средња школа није у стању да задовољи.

Пре свега сва деца нису подједнако да-

ровита. Јер се једноме даде пет талената, другоме два, а трећем један. Деца која су без талента не могу да иду упоредо с даровитом децом. Отуда природно излази то, да је много званих а мало избраних. Искуство животом дели сву децу на две категорије: на нормалну и на заосталу, а заостала се опет деле на заосталу и недисциплиновану, неправљиву. Тако их дели живот. Тако их дели искуство земаља које су од нас културније и које су у том правцу већ учиниле понешто. Међутим су наше гимназије све за све.

Природно, деца мање обдарена не могу да јуре за успесима деце која су више обдарена и њих онда гоне због слабога успеха и што сметају другима у напредовању. Још су мање погодна за опште разреде деца с једним талентом, код којих се место умних способности, којих нема, јављају изрази грубости, дрскости, суровости, моралне прљавштине, запуштености, распуштености, лажи, обмањивања, крадљивости, цинизма, разврата итд. Таква деца не само што немају места међу нормалном децом, но се ту и не смеју трпети... Па куда ћемо их? Куда ћемо денути умно заосталу, неразвијену децу, а куда ћемо денути покварену, недисциплиновану децу која носе у себи основу неморала и преступности? У данашње време их избацују на улицу. Је ли то право? Зар то нису наша деца? Посту-

пати тако — значи с намером правити од њих паразите и преступнике. Шта се онда имамо чудити што је преступности све више и више... Ми је сами сејемо и заливамо.... Не ради се тако у културнијим и цивилизованијим земљама. Тамо се упоредо са заводима за нормалну децу подижу и заводи за децу која су заостала и недисциплинована. За пример да узмемо Белгију.

У Брислу већ давно постоје такве школе, где се примају на учење деца која су заостала од својих вршњака, било због физичке слабости, болести итд., било што су тупа и недисциплинована. Ипак ти разреди нису довели до жељених резултата: прво и прво због тога што су сва та деца била у једном разреду и нису се поделила по својим индивидуалним особинама, а друго због тога што се њима предавало на исти начин као и нормалној деци. Најзад је маја 1897 године у Брислу отворена централна школа за заосталу децу, у којој је обраћана пажња на нарочите особине те заосталости. По пријаму деце у ту школу узимају се у обзир сведочанства од директора школа за нормалну децу, и резултати опажања директорових и школског лекара. Главна школа дели се у 4 одељења:

1. за децу која су заостала због неправилнога педагошког понашања у кући за време првашњега поучавања;

2. за децу тупоглаву и за децу код којих је умни развитак задоцнио;

3. за децу непокорну и недисциплиновану; и

4. за децу с органским недостатцима. Овде постоји прелазни разред између Фребловог разреда и разреда у коме се учи као обично за децу од шесте до девете године. Овде се примају деца у којих је ненормалност опажена још у Фребловом разреду. Сва се остала деца деле на дисциплиновану и недисциплиновану. С њима се различито поступа. С првима се сви понашају меко, са саучешћем и уздржљивошћу, имајући на уму да њихова лењост није узрок њиховим неуспесима, већ су они последица њиховога болесног стања. Према недисциплинованој деци се понашају врло строго и сурово. Начин предавања као и предмети који се предају — све је то смишљено и предвиђено тако, како би се од ове преступне деце створили честити грађани.

Недисциплинована деца то су преступна деца. Наше Министарство Просвете нема школе ни за заосталу ни за преступну децу. И једна и друга сачињавају врло лепе кадрове за попуњавање мангупских редова, а затим и за праве преступнике; а кад та деца учине какав преступ, онда их, „из обзира према њиховом нежном узрасту, бацају у затвор у

одабрано друштво свесних зликоваца, између којих многа и многа није преостао ни један други пут до преступ“. (А. Д. Коротињев).

Најважнија и најкориснија мера за стијање на пут и онемогућавање злочинства треба да се састоји у том што ће се брижљиво васпитајући заостала и недисциплинована деца и деца која су без склоништа, деца улице, и што ће се од њих начинити честити и ваљани грађани.

За ово је држава дужна да неодложно отвори школе за децу која су заостала и школе за децу која немају склоништа, или су недисциплинована. Школе за ову децу треба да су подељене у 4 одељења. Одељење за испитивање деце, одељење са строгим пансионом за децу која су нормална али немају склоништа, одељење за децу која су заостала али се даду поправити и постала су недисциплинована под утицајем друштвених прилика, и одељење за децу која су рођена с недисциплинованим карактером, или су рођени злочинци. И мере и време бављења у школи, и начини и средства за накнадно васпитање не треба ни у једном од ових случајева да су једнаки. У ове заводе треба да се доводе не само она деца за коју је суд нашао да су преступна, већ и деца која су још у породици показала преступне наклоности. Одвећ је су-

рово и неправо, како према друштву тако и према деци, чекати да дете прво доспе до оптуженичке клупе у суду па тек онда да се стави у завод на поправку. Morel¹ говори да је држава — кад види код деце дегенерисаних породица преступне склоности — дужна да се лати поправљања те деце, не чекајући да она учине какав преступ.

Природно је да у свему послу око стварања и вршења тога накнадног васпитања малолетних преступника, главну улогу морају играти лекари-психијатри, педагози итд.

Данашњи правници у свему овом могу бити од мале користи. И тако глас разума, искуства и срца говори нам да треба преступност да паралишемо од детињства у васпитним установама нарочито основаним за то — ако хоћемо да против ње водимо борбу.

Приличан део престапа врше пијанице, због тога и борба с пијанством мора ући у област борбених мера против преступности као мера за предупредивање и уништавање престапа.

Потребно је ипак да се строго разликује пијанство од потрошње алкохолних пића.

Ево најважнијих мера за предупредивање престапа.

¹ Morel. The Journal of mental Pathology, 1902, 3.

„Ко није рад да тако често прибегава кажњавању одраслих, — каже професор *Лесийов* — тај треба да поведе бригу о васпитању младежи. Ко хоће мање да кажњава, треба више да предупредује. За државу је и корисније и погодније да предупредује неголи да кажњава...“

Но ма како се друштво и држава старали да стану на пут преступности, ње ће ипак бити, истина у мањој мери, све докле друштвено уређење буде остало овакво као што је сад, нездраво и рђаво, и суд ће и даље имати да суди, да одређује колика је одговорност кога преступника, и, што је најглавније, *да одређује карактер човека који је већ извршио какав преступ и мере које треба предузети да се он поправи и васпита.*

Што се овога тиче, *треба пре свега одвојити малолетне преступнике од преступника одраслих, чија је душа већ сформирана.*

На малолетне преступнике треба обратити нарочиту пажњу.

„Старање о напуштеној и преступној деци, — вели професор *Лесийов* — треба пре свих мера за предупредујење и кажњавање да дође као први задатак сувременог друштва, ако оно хоће да буде достојно свога века.

Из ових својих младих потомака друштво може нехотице, једино из нехата, да одгаји мангупе и преступнике и кривица ће за то бити

на самом друштву; а из те исте младежи, само ако мало на њу обрати пажњу и старање, може да одгаји честите и ваљане грађане и корисне раднике.“

Delvicourt мисли да је најбољи начин да се умањи војска злочинаца, ако се стаје на пут њеном рекрутовању, ако се препречује пут ка злочинству оној младежи која се спрема да заузме место у њеним редовима. Ствар је у том, што кривице које почине млади људи, имају у себи већим делом драгоцене податке о карактеру тих младих људи, по којима се може судити и о њиховим скривеним недостатцима.

За малолетне преступнике би неминовно требало да се начине салаши, раднички домови итд.

Ове установе треба да се састоје из три одељка који ваља да су строго одвојени један од другога:

Одељење за испитивање;

Одељење за оне који се даду поправити; и Одељење за непоправљиве.

У одељење за испитивање ваљало би да се ставе без разлике сви малолетни преступници, где би под надзором лекара-психијатра и лекара-педагога проводили извесно време, колико би то већ требало.

Таквим би се посматрањем потпуно одредило, је ли извештан млади преступник слу-

чајан или професионални, или урођени преступник.

Ако је он случајни преступник, онда се, ма какво злочинство да је учинио, може на јемство предати рођацима или ваљаним члановима друштва. У случају да нема коме да се преда, њега треба ставити у пансионат завода за васпитање деце која немају своје куће, под туторство Управе заводске и лица из мѐснога патроната.

Ако млад преступник пробави у том заводу неколико година под присмотром заводског лекара-педагога — и патронатовог лекара-психијатра, па се ови лепо изразе о њему, онда се он за свагда може спасти жига срама. Напротив, ако се о понашању његову стекне неповољно мишљење, то може послужити као повод да се он преведе у поправну школу или у завод за поправку малолетних професионалних преступника.

Ако се у одељењу за испитивање покаже да неки млади преступник спада у категорију преступника *професионалних* или *из навике*, он ће се из одељења за испитивање преместити непосредно у завод за поправку, где ће остати онолико времена колико је потребно за његово васпитање и поправку. На дужину тога времена неће ниуколико утицати карактер престапа, који је учинио тај млади преступник.

„Поправка и морални препорођај, по Rossi-у, није ништа друго до васпитање, — а васпитање је чисто индивидуална особина. Према том накнадно васпитање треба да је реално, треба да је индивидуално.“

„Држави није дужност — вели професор *Јесидов* — да уништава своје грађане, већ напротив да се стара да у њима развије поштовање њихове личности, тиме што ће их поправљати, а ми додајемо — и да у њима развије и поштовање према туђој личности и својој дужности.“

Ово је могуће само ако има довољан број потпуно спремнога особља. То особље треба да се састоји од лекара-психијатра, лекара-педагога, педагога и наставника разних вештина, заната и других практичних знања. У овим заводима треба да се посвети све старање томе, како ће се човекољубљем, стрпљењем и снисходљивошћу из тих младића изагнати, уништити и сви њихови порочни, неморални и преступни погледи, склоности, и навике и како ће се заменити другим, религиозним, моралним и друштвеним, како ће се деца научити занатима и свему корисном, како ће се учинити да она заволе посао и да га уче и раде с вољом и са свешћу да је рад користан и неопходан, и то не само за њих, већ и за друштво у које имају да уђу. За овај посао потребни су људи који познају

душу такве деце и који ће умети да га савесно врше.

Разуме се, док се припреми овакво наставно особље, треба времена, — али се и овај пројекат неће остварити тако брзо. У сваком случају у послу око поправљања преступне деце чисто правнички елеменат је безначајан, и ако би се те установе налазиле под управом Министарства Правде.

Што се тиче *рођених малолетних преступника*, њих после савеснога испитивања треба одвојити у нарочите салаше и склоништа која су потпуно одвојена од света. Ови малолетни рођени преступници не треба ни пошто да су с осталом децом, која се даду поправити, јер, с једне стране, ови непоправљиви младићи у дружби с онима другима који се даду поправити, могу ове да покваре и разврате, — а с друге стране, мере за накнадно васпитање биће унеколико друкчије у одељењима за урођене преступнике, него у другим одељењима. Време које ће поједини васпитаници имати да проведу у заводу не треба унапред да се одређује, али ипак у сваком случају треба дете-преступника задржати што дуже, па у појединим случајевима више и доживотно. Као што има случајева неизлечивог идиотизма, постоје такви случајеви и урођене преступности. Што ће се деца, која су рођена за преступнике, тако дуго издво-

јити од света, не треба ни да буну ни да огорчава друштво. То захтевају и интереси самога друштва и лични интереси преступници, — у толико више што ће се све ове установе налазити под управом и строгим надзором Министарства Правде.

Сад да се уставимо и да видимо *шта не треба радићи* с малолетним преступницима. Главно је то да децу бескућнике, скитнице, просјаке, па чак ни децу коцкаре и лопове *не треба бацаћи у затвор, а нарочито не у затвор за одрасле*. „Хапшење деце по полицијским и судским затворима убија у тих малишана и последње остатке стида и толико изопачује појам о ономе што је добро, да они почну сматрати као знак мушкости и као неко особито одличје да буду лопови, да варају и да насрћу на друге.¹ Врло погодно земљиште за порок и преступност добија се код деце која остану без родитеља, која место матере имају маћеху, код *находчади* итд. — У свима овим случајевима опасно дејствује и недовољна физичка храна и неморална атмосфера и положај у друштву. За доказ да наведемо само један факт који с једне стране јасно расветљује заблуде чак и бољег дела друштва, — а с друге опасан утицај затворске атмосфере на младе организме — да наве-

¹ I. X. Quando e come si verifica il trevamento giovanile. Rivista di discipline, 1904.

демо *цинизам малолетних преступника*. Све нас поражавала и љути онај цинизам и дрскост што тако често виђамо на суду код малолетних преступника. То се код нас сматра као околност која појачава кривицу. Ипак, ако озбиљније размотримо ову појаву, видећемо да овај цинизам није ништа друго до израз неразмишљености и тупоглавости. Објаснити преступнику све ружне стране цинизма и он се лако може поправити. Ако пак таквога преступника баците у затвор и појачате казну, у оној средини ће се његова дрскост и цинизам сматрати као израз херојства, изазваће хвалу и поштовање, и тако ће се у њему ојачати и укоренити рђаве особине и од њега ће постати упоран преступник, који ће се врло тешко моћи да исправи. (Феранини¹). Jagerman бележи зло, које затвори чине онима што улазе у њих, — међу њима су и деца, и тражи да се затвори поправе из темеља. *А. Д. Кројнџев* каже: „Затвор за дете не може бити боља школа разврата и злочинства. Захваљујући својој упечатљивости дете пропада непоправно, — оно излази из затвора да учини ново злочинство, па да се наново врати у затвор.... То исто налазимо и у *H. Jolly*.²

Међутим број престапа што их чине деца, расте и то расте не пропорционално по расту

¹ Ferranini. Monatschrift f. Kriminalpsychologie. 1904.

² H. Jolly. L'enfance coupable, 1904.

становништва, већ на 2% брже од њега. (Гаурр, Е. Н. Тарновски). Друштво нема права да се према тој појави понаша неодређено и у интересу своје и у интересу преступника. Њему је дужност да се побрине како ће излечити ту рану, ма и против жеље родитеља и старатеља те залутале деце. *Морел*¹ вели, да је друштву дужност да води бригу о тој деци у интересу друштвенога здравља и да их отклања од опасног утицаја њихових родитеља. Таква деца би требала да се стављају у лекарско-васпитне заводе, којима управљају нарочито спремљени педагози. Трбало би оставити право и родитељима да могу у те заводе давати своју децу па ма ова и не учинила још никакав преступ. По моме мишљењу, ако се таква мера предузме према уличној деци, у знатном случају ће се умањити дечји лоповлуди и смањити легиони злочинаца. Ово ће бити јака и права мера за борбу с преступношћу, што јасно доказују податци *Е. Н. Тарновског*, према којима се види да се умањује број кривичних дела што их чине деца у оним варошима где се за такву децу подижу нарочите школе, склоништа и заводи за поправку. И тако, што се тиче деце која су већ учинила преступ, према њима треба примењивати оне мере, на које смо

¹ Morel. The Journal of mental Pathologie, v. I, № 3.

указали као мере за предупредјење и отклањање престапа, — тј. васпитне заводе, колоније и друго, али ипак ове мере треба да се примењују што пре, што строже, без оклевања.

VI

Кад су у питању *одрасли преступници* и тада суд расправља дела у двојаком правцу и то: у односу на њихова злочинства и у односу на њихову преступност. Оно прво је чисто правничка ствар, а ово друго је — ствар психијатрије. У овом случају ће задатак суда бити да истрагом провери и утврди у коју врсту преступника спада оптуженик, — да није то неки случајни преступник, или је преступник из навике, или је рођен као преступник. Случајни преступници, ма какав преступ да су учинили, могу бити условно окривљени и пуштени у слободу, где ће стајати под старатељством и контролом нарочитога патроната. Ако се ови људи баце у затвор, то може врло тешко и опасно да утиче на њихову несрећну природу, док у слободи, уз припомоћ добрих људи, они могу не само да искупе своју кривицу, већ може бити да буду од врло велике користи самоме друштву.

Заиста су потпуно тачне речи: „Правда не ратује, држава се не бори с преступницима

као с непријатељском војском, већ се према њима понаша као према заблуделој деци.“ Помоћ у своје време неће упропастити човека, него ће га спасти, често пута и начинити од њега трудбеника на њиви добра и правде.

Питање о условном окривљењу је на дневном реду у свима просвећеним земљама и њега заступају сви најбољи правници, — и било би потпуно на свом месту часно и хумано да се оно и оствари. Условним окривљењем се иде на то да се човек спасе а не да пропадне, да се потпуно поправи а не да му се душа сасвим поквари. Разуме се и та ће лица бити неко време под контролом, па у случају да је суд погрешно, могу се лако вратити у какав завод за поправку. Ствар већ горе стоји ако је преступник човек који се навикао да чини преступе, ако је то неки рецидивист. Такав се човек тек не може пустити одједном у слободу, он се мора изоловати од осталог света. То траже интереси друштвене безбедности и лично благостање преступниково. Али ако интереси друштвени траже да се неко лице уклони из друштва, да се лиши слободе, да се избаци из друштвенога живота и радости његових, правичност захтева да се том издвојеном човеку обезбеди удобан и човечан живот у његовој издвојености.

Задатак је друштву да васпита такве људе,

да од њих начини људе корисне и за себе и за своју породицу и за друштво. Ово васпитање не треба да се врши сурово ни грубо, већ с пуно стрпљења, благости и љубави. За овакве људе треба подизати колоније, мајуре, фабрике, заводе итд. где би радили, где би морално отпочинули и живели људским животом; они би се тако ослободили оних ниских и егоистичних особина које су на њихову душу навејале тешке буре у животу; они би се научили новом, чистом и поштом животу, и у душу би им проникле добре особине, па би могли да се изнова појаве у друштву, у другом измењеном, бољем облику. У таквих се људи повољни резултати могу постићи не грубошћу, не насиљем, кажњавањем и принудним радом који их изнурава и превазилази њихове снаге, већ изучавањем њиховога духовног живота, њихових мана, које треба да отклонимо и оних слабих њихових добрих особина које ваља да развијемо, да их оснажимо и одржимо. Ако хоћемо да буде овако, потребно је да међу онима, који управљају сличним установама, буду лекари психијатри и у опште лица која су се свом душом предала свом послу, која осећају човека у себи и која уважавају у другом човеку људско достојанство. Мотрењем и изучавањем ових преступника из навике, за све време док су они у овим установама, видеће

се у колико се ко од њих поправља и у колико је то поправљање солидно. Ако се у току времена из посматрања види, да се неки преступник поправио, да он осећа у себи свест о кривици, онда се такав преступник може на оглед пустити, да по један дан или по неколико дана проведе изван завода на раду код својих рођака и код људи који заслужују поверења.

Покаже ли се овако да се кривац одишта исправља, онда се према њему може потпуно применити условни отпуст, на коме би био под контролом патроната. Колико ће времена преступник бити лишен слободе, то не треба да се одређује по том, какав је преступ, већ по том, колико је кривац огрезао у пороку и неваљалству. Кажњавати по мери на извесно време, према овом или оном преступу, то је исто оно као кад би код болесника засебице лечили „кашаљ“ а засебице „шлајм“, засебице заптивање итд. Медицина симптомâ свршила је своје: не лече се више симптоми, већ болести, па чак не и болест, већ болесник. Тако је и кад имамо посла с преступником; онога ко је украо не треба лечити или одучавати од крађе, већ од рђавих побуда и мисли које су га побудиле и подстакле на преступно дело, треба поправљати човека и његову покварену душу а не поједине њене порочне манифестације. Мен-

дес Мартенс¹ с правом вели: „колико ће времена преступник бити у затвору не треба да се а priori одређује по карактеру самога преступа, већ а posteriori психијатријским проучавањем преступника. Ако се посматрањем преступника покаже да се он у току неколико месеца поправио, треба га пустити па да је учинио не знам какав преступ, за који би се чак могао осудити на смртну казну или на доживотну робију; супротно овоме преступника би требало оставити целог века у затвору, макар да је учинио и најмањи преступ, само ако се види да се не да поправити.“

Колико је ова мисао постала озбиљна и важна доказ је то, што најбољи криминалисти нашега времена сматрају ово не као жељу и идеал, већ као факт. Тако је на последњем конгресу криминалиста у Хамбургу професор Принс у својој беседи казао ово: „Сад су се већ криминалисти бавили самим болесницима и не задовољавају се само тим да суде само један поступак, већ у главном да суде човека...“ Је ли тако?

У сваком случају социјалне болеснике не треба лечити шаблонски, већ их треба држати у начину живота који је строго смишљен и подешен нарочито за свакога појединог

¹ Mendes Martins. Monatschr. f. Kriminalpsychologie, 1905.

и кога ће припомагати згодна околина и морално искрено понашање.

Што се тиче рођених преступника, с њима је још горе и теже, то су људи који зло носе у себи. Они су се такви родили и такви ће остати док су живи. Они то зло не само што носе са собом, него га и нештедице расипају међу оне који су око њих. Они се не смеју трпети не само међу поштеним људима, него ни међу преступницима који су то по навици или случајно, јер и на једне и на друге могу да утичу врло рђаво и да их сасвим покваре. То су људи који су се родили с болесном природом, те је према том врло често од потребе да се они лече, а не само да се поправљају. Имајући на уму да су они крајње опасни за све и свакога, морамо их изоловати из свега света, у нарочите установе, у нарочите затворе. Ипак ти затвори не треба да буду као затвори у Христово време, кад се у затворима слушао плач и шкргут зуба, не треба да су ни налик на данашње затворе, у којима се истина не чује шкргут зуба, али се види како се избијају зуби, ломе ребра итд. Више него игде треба психијатар да узме учешћа при устројству затвора. Још у почетку 19. века су се чули гласови који су тражили да се затвори устроје по типу завода за умоболне.

Године 1882 Ненке је саветовао да се

сумњиви преступници не дају у затворе већ у нарочите установе за поправку. Но да би затвори функционисали правилно, треба припремити лекаре за то. (Siemerling).¹

У сваком случају будући затвор мораће се подићи по истом типу по коме и заводи за поправку злочинаца из навике, дакле у виду мајура, завода, колонија итд., само што ће у њима бити строже изоловање, строжа дисциплина и лечење.

У неколико степена слични заводи за поправку већ функционишу у Америци, као што су Елмирови, Конкордијеви, Хетинотови итд. заводи за поправку и васпитање. Њихов најважнији значај и преимућство је у томе, што је у њима могућна индивидуализација што се тиче изучавања затвореника, а тако је исто и могуће примењивати оне мере за поправку које одговарају индивидуалним особинама.

Професор Пионтковски сасвим тачно примећује, да овај нови правац представља веома утешну појаву у борби против преступности. Друкчије и не може бити. Кад ствар стоји овако, можемо бити уверени да ће се и рођени преступници у неколико поправити, а понеки ће се од њих и поправити сасвим. А један грешник-покајник је друштву милији од *целога шуцетта праведних фарисеја*.

¹ Siemerling. Allg. Zeitschrift f. Psychiatrie, 1900, 4.

Остаје ми да кажем неколико речи о оним опасним *социјалним елементима*, који чине границу међу душевним здрављем и душевном болешћу и за које се предлаже час смањена урачуњивост, час ограничена урачуњивост. Досад се, кад се хтела дати дијагноза престапа и одредити урачуњивост и неурачуњивост преступникова, користило психолошким критериумом, с којим је сматрао да има право оперисати сваки човек „са здравим разумом,“ а у толико више сваки суд. По Bleuler-овом мишљењу овај поглед на психолошки критериум је погрешан. Појам о душевној болести много је јаснији неголи појам ма каквога психолошког карактера. Закон треба да узме у обзир прелазне душевне ступње који фактички постоје, да их узме у обзир као специјалну обавезну појаву.

Такво стање тачно одредити није лако. Guillaume даје о преступницима ово мишљење које није без интереса: „сви се преступници могу поделити у две категорије: једни су болесни, — а други, ах други! у колико им дубље проничем у душу у толико чешће сâм себи стављам питање: да ли не бих и ја то урадио да сам на њихову месту!“.... Да у друштву постоји један опасан елемент, тј. преступници који заузимају средину између болести и здравља, признају и такви аутори-

тети, као што су: List, Gaupp, Kraepelin, Bleuler и други.

Нарочито се много о овом питању расправљало на криминалистичком конгресу у Хамбургу 1905 год. Већина правника била је за то, да се и ти преступници кажњавају ма и блаже и ако се зна да су они ненормални, па да се тек онда предаду лекару на лечење, — а лекари и мањина правника били су за то, да се преступници предају одмах лекару. Компромис је нађен у овом ставу: према овим преступницима треба примењивати „специјалне казне или специјалне мере“... *Сомер* мисли да ће будући суд осим решења — крив или није крив — морати додати и треће решење — „болестан.“ У сваком случају треба пристати уз мишљење Сомерово, Форелово и др., да за таква лица треба подићи земљорадничке колоније, где би се они могли користити потребним лечењем.

Да, потпун преображај правосуђа и борбе против преступности, то је дело будућности. И тај ће преображај и бити. Правосуђе ће збацили своје схоластичке форме и стати на реалну основу, на основу поправљања самога друштва и човека преступника. Ми смо потпуно уверени да ће нам се сан остварити.

Потребно је да се разруши много и много шта старо. Потребно је да се у друштвену

свест унесу извесни погледи. Потребно је учинити да људи гледају на ствар другим очима, потребно је да се много шта заборави а много шта да се научи. За све то треба времена. *Tempora mutantur, et nos mutamur in illis* — Времена иду напред и ми с њима.

Ништа не бива одједном и за све треба извесно поступно припремање. Изучавајући више од три деценије душевне и духовне аномалије човекове и сувременог човечанства, нисам могао равнодушно проћи поред преступника, нисам могао да не видим ненормалност у преступности, недовољност и бесплодност сувременог начина борбе с њом, нисам могао а да не помислим о том, како би се то најбоље уредило.

Нашао сам себи извесно морално задовољство у том, што ја собом не представљам нешто оригинално. Моја осећања и моје мисли су налазиле одјека у мислима и осећајима других мислилаца који су живели пре нас и заједно с нама. Моје мисли могу бити погрешне. Укажите ми те погрешке. Могу бити неправилне, поправите их. Надамо се да се оне неће угушити. Радови будућих радника биће плодноснији — сретћемо их с искреном радошћу и искреним жељама за добро и напредак, јер су на корист човекову.

33319